

Faculty of Social Sciences
Institute of Social Studies and Research

Quarterly of Social Studies Research in Iran
Vol. 10, No. 4:1181-1203, Winter 2022
Doi: 10.22059/JISR.2021.315217.1159

**Identifying the Contexts of Addiction in Lorestan Province
(Emphasizing the Qualitative Typology Approach)***

Mohammadreza Hosseini¹

Received: January 13, 2021 Accepted: May 28, 2021

Abstract

Introduction: The issue of addiction not only causes physical problems but also has many social consequences for consumers and those around them that change the social behavior and social isolation of individuals. Every country, with every history and background, has faced the problem of addiction and has tried various ways against this problem, such as extensive rehabilitation programs for addicts, disruption of drug production, or support for the vulnerable. These solutions have sometimes been positive and sometimes in complete futility have not had any positive effect on resolving this social harm. Therefore, it seems that each country can achieve its goal in this field by implementing "its own" programs and according to its own local conditions. Therefore, by recognizing the underlying and local causes of addiction in Iran and its different regions, the puzzle of this constant struggle can be completed and an effective solution can be reached. Lorestan province is one of the provinces where according to statistics it can be said that the issue of addiction has become a social crisis. The aim of this study was to discover the contexts of addiction in Lorestan province.

Method: Research method, thematic analysis; The study population was people who understood the phenomenon of addiction (addicts and their families); Purposeful sampling method; Number of samples, 64 people; The method of data collection was in-depth interviews and the text of the interviews was encoded by NVivo8 software.

* Scientific-research article, Independent author

¹ Assistant Professor of Sociology, Ayatollah Boroujerdi University, Boroujerd, Iran, .hosseini@abru.ac.ir

Findings: Findings showed that the person due to 1) driving mechanisms (individual contextual variables; paternal contextual variables; socio-economic status; existence of infected pattern; physical and mental pain; love failure, education , Occupational, financial; ignorance and weak socialization; weak parent-child bond; separation (homelessness, divorce / parents, death of loved ones), non-adherence to norms; inefficiency of legal rules) and 2) attraction mechanisms: (Access to drugs; physical, sexual and mental success; curiosity; entertainment; self-affirmation) tends to addiction.

Conclusion: The results of the study indicate that in order to prevent addiction, in parallel with weakening and eliminating the driving mechanisms, we should strengthen and provide the absorption mechanisms in the field of healthy attractions. Therefore, in order to achieve the important and necessary goal of addiction prevention, in addition to "economic" and "political" plans to combat the production, trafficking, distribution and consumption of drugs, it is necessary to address "cultural" and "social" plans. In order to prevent the harms caused by the spread of addiction by creating a culture of addiction prevention and creating cohesion and social control among individuals.

Keywords: Addiction, Lorestan, Qualitative Typology, Thematic analysis, Driving and Attraction Mechanisms.

Bibliography

- Abadinsky, H. (2005), **Drugs, a Glance**. Translation: M.A. Zakaria. Tehran: Society and Culture. (*In Persian*)
- Asayesh, H. et al. (2012), Drug Abuse and the Relationship between Drug Use Methods and Age Factors in Drug Addicts. **Development of Research in Nursing and Midwifery**, No. 2: 82-89. (*In Persian*)
- Bainter, T.E.G., & Ackerman, M. L. (2021), Conformity Behaviors: a Qualitative Phenomenological Exploration of Binge Drinking Among Female College Students. **International Journal of Mental Health and Addiction**. <https://doi.org/10.1007/s11469-021-00501-6>.
- Bardo, M. T., Neisewander, J. L., & Kelly, T. H. (2013), Individual Differences and Social Influences on the Neurobehavioral Pharmacology of Abused Drugs. **Pharmacol Rev**, No. 1: 255–290.
- Borna (2020), The Age of Addiction Has Decreased / Women's Addiction Is Increasing. Available at: <https://www.borna.news/fa/tiny/news-991009>. (*In Persian*)
- Brissing, P., & Farrow, J. A. (1990), A New Look at Gender Difference in Drinking and Driving in Flunkies Experiences and Attitudes among New among New Adolescent Drivers. **Health Education & Behavior**. No. 2: 213-221.
- Brook, J. S., Nomura, C., & Cohen, P. (1989), Prenatal, Perinatal, and Early Childhood Risk Actors and Drug Involvement in Adolescence. Online at: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov>.
- Charmaz, K. (2002), **Handbook of Interview Research, Context & Method**, London: Sage.
- Clements, K. J., Mcgergor, I. S., Hunt, G. E., & Cornish, J. L. (2004), MDMA (Ecstasy), Methamphetamine and Their Combination: Long-Term Changes in

Social Interaction and Neurochemistry in the Rat. **Psychopharmacology**, No. 3-4: 318–325.

- Dolan, S., Brooke, A., & Davis, A. (2020), A Quadripartite Model of Passion for Marijuana Use: Associations with Consumption, Consequences, Craving, and Satisfaction with Life. **Addiction Research & Theory**, No. 1: 30-35.
- Flick, O. (2008), **An Introduction to Qualitative Research**. Translation: Hadi Jalili. Tehran: Ney. (*In Persian*)
- Frisher, M., Crome, L., Macleod, J., Bloor, R., & Hickman, M. (2019), Predictive Factors for Illicit Drug Use among Young People: A Literature Review. Home Office Online Report 05/07. Online at: <http://dera.aoi.ac.uk>.
- Habibpour Gatabi, K. (2019), The Idea of Smoking among a Sample of Tehran Citizens. **Social Issues of Iran**, No. 2: 85-109. (*In Persian*)
- Haji Hassani, M. et al. (2011), Predicting the Tendency to Addiction Based on the Level of Aggression and Assertiveness in Students. **Addiction Research**, No. 20: 41-54. (*In Persian*)
- Hasheminejad, M. (2016), **Sociological Study of Women's Addiction in Mazandaran by Contextual Method**, Master Thesis in Sociology. Kharazmi University. (*In Persian*)
- Iman, M. T. (2009), **The Paradigm Basis of Quantitative and Qualitative Research Methods in the Humanities**, Qom: Seminary and University. (*In Persian*)
- IRNA. (2017), Lorestan's Situation in Drug Use Is Worrying. October 24 Online. Available at: www.irna.ir/news/82698439. (*In Persian*)
- Karampour, R. (2000), Evaluation of Research on Addiction and Drug Use at the Anti-Narcotics Headquarters. **Depth of Training**, No. 5,10. (*In Persian*)
- LeMoal, M., & Koob, G. F. (2007), Drug Addiction: Pathways to the Disease and Pathophysiological Perspectives. **European Neuropsychopharmacology**, No. 6-7: 377-393.
- Mehr News Agency (2018), The Age of Drug Use in Lorestan is 21.7 years / 60,000 People Are Addicted, May 8. Online. Available at: mehrnews.com/xLqQ4. (*In Persian*)
- Meshkani, M. R., & Meshkani, Z. (2002), Assessing the Effect of External and Internal Family Factors on Juvenile Delinquency. **Iranian Sociological Association**, Tehran: Agah. (*In Persian*)
- Modbernia, M. et al. (2013), Factors Affecting Drug Addiction among People Aged 15 to 30 Years: A Qualitative Study. **Journal of Guilan University of Medical Sciences**, No. 87: 70-77. (*In Persian*)
- Mohammadi, J., & Rahimi, A. (2019), Qualitative Study of the Use of Signs in Urban Spaces (Case Study: Sanandaj). **Social Studies and Research in Iran**, No. 4: 677-700. (*In Persian*)
- Nazrul Islam, S. K., Hossain, K., & Ahsan, M. (2000), Sexual Life Style, Drug Habit and Socio-Demographic Status of Drug Addict in Bangladesh, **Public Health**. No. 5: 1022-1027.
- Noel, X., Brevers, D., & Bechara, A. (2013), A Neurocognitive Approach to Understanding the Neurobiology of Addiction. **Current Opinion in Neurobiology**. No. 4: 632-638.

- Orford, J. (1994), Empowering Family and Friends, **Drug and Alcohol Review**, No. 13: 417-422.
- Razeqi, N., Firoozjaian, A., & Qasemzadeh, H. (2017), Study of the Relationship between the Social Capital of Anonymous Addicts and the Continuation of Addiction (Case Study: Addicts Participating in NA Associations in Mazandaran Province), **Social Studies and Research in Iran**, No. 4: 571-593. *(In Persian)*
- Robertson, Y. (1998), **An Introduction to Society with an Emphasis on Theories of Functionalism, Antagonism, and Symbolic Interaction**. Translation: Hossein Behravan. Mashhad: Publisher. *(In Persian)*
- Saei Arsi, I., & Askari, F. (2012), Sociological Explanation of the Causes and Factors Affecting Addiction in Zanjan. **Behavioral Sciences**, No. 12: 51-73. *(In Persian)*
- Shayesteh, S. (1996), **Comparison of Personality of Drug-Addicted Youth and Normal Youth in the Age Group of 14-22 Years in Isfahan Province**, Master Thesis. Trabiati Modares University. *(In Persian)*
- Sohbatih, A., & Ramezanifar, H. (2014), Study of Sociological Factors Affecting Drug Use among Women (Case Study: Women in Tonekabon). **First International Conference on Psychology and Behavioral Sciences**, Tehran: Mehr Ishraq Conference Institute. University of Tehran Conference Center. *(In Persian)*

شناسایی بسترهای گرایش به اعتیاد در استان لرستان

(با تأکید بر رویکرد سنخ‌شناسی کیفی)*

محمد رضا حسینی^۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۰۷

تاریخ دریافت: ۹۹/۱۰/۲۴

Doi: 10.22059/JISR.2021.315217.1159

چکیده

پژوهش حاضر با هدف کشف بسترهای گرایش به اعتیاد در استان لرستان به روش تحلیل تماتیک انجام گرفته است. جامعه مورد مطالعه، معتادان و خانواده‌های آن‌ها هستند که از میان آن‌ها به روش نمونه‌گیری هدفمند، ۶۴ نفر به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. روش گردآوری داده‌ها، مصاحبه عمیق است و متن مصاحبه‌ها به وسیله نرم‌افزار NVivo8 کدگذاری شده است. یافته‌های تحقیق نشان داد افراد در اثر دو گروه مکانیسم به اعتیاد گرایش یافته‌اند: ۱. مکانیسم‌های سوق‌دهنده (متغیرهای زمینه‌ای فردی، متغیرهای زمینه‌ای خانواده پدری، پایگاه اقتصادی-اجتماعی، وجود الگوی آلوده، درد جسمی و روحی، ناکامی عشقی، تحصیلی، شغلی و مالی، ناآگاهی و ضعف جامعه‌پذیری، ضعف پیوند والدین - فرزندان، جدایی شامل غربت، طلاق خود/والدین و مرگ عزیزان، نداشتن پابندی به هنجارها، ناکارآمدی قوانین حقوقی) و ۲. مکانیسم‌های جذب‌کننده (دسترسی به مواد مخدر، کامیابی جسمی، جنسی و روحی، کنجکاوی، سرگرمی و خوداثباتی). نتیجه تحقیق بیانگر آن است که به‌منظور پیشگیری از اعتیاد باید به موازات تضعیف و حذف مکانیسم‌های سوق‌دهنده، به تقویت و تأمین مکانیسم‌های جذب‌کننده در حیطه جاذبه‌های سالم پرداخت.

واژه‌های کلیدی: اعتیاد، تحلیل تماتیک، سنخ‌شناسی کیفی، لرستان.

* مقاله علمی - پژوهشی، تالیف مستقل

۱ استادیار گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه آیت‌الله بروجردی (ره)، بروجرد، ایران، m.hosseini@abru.ac.ir

مقدمه و بیان مسئله

اعتیاد نه تنها موجب مشکلات جسمانی می‌شود، بلکه تبعات اجتماعی متعددی را برای مصرف‌کنندگان و اطرافیان آن‌ها دربردارد (لی موآل و کوب، ۲۰۰۷: ۳۸۱) که سبب تغییر رفتار اجتماعی و انزوای اجتماعی افراد می‌شود (کلمتس و همکاران، ۲۰۰۴: ۳۲۰)؛ بنابراین اعتیاد تنها جنبه شخصی و فردی ندارد، بلکه آسیب و معضلی اجتماعی است که علاوه بر تهدید سلامت جسم و روان افراد، بر اجتماع و اقتصاد هر جامعه‌ای نیز آثار زیانبار و جبران‌ناپذیری برجای می‌گذارد (رازقی و همکاران، ۱۳۹۶: ۵۷۲). هر کشوری با هر تاریخ و پیشینه‌ای، با مسئله اعتیاد روبه‌رو شده و راه‌های مختلفی مانند برنامه‌های گسترده بازپروری معتادان، اختلال در تولید مواد مخدر یا حمایت از اقشار آسیب‌پذیر را در برابر این معضل آزموده است. این راه‌حل‌ها گاهی مثبت بوده‌اند و گاهی در کمال بی‌فایده‌گی هیچ‌گونه تأثیر مثبتی بر حل این آسیب اجتماعی نداشته‌اند؛ به نظر می‌رسد هر کشوری با اجرای برنامه خاص و با توجه به شرایط بومی خودش بتواند به مقصودش در این زمینه برسد. بدین ترتیب با شناخت علل زمینه‌ای و بومی اعتیاد در کشور ایران و مناطق مختلف آن می‌توان پازل این مبارزه همیشگی را تکمیل کرد و به راه‌حلی مؤثر رسید.

استان لرستان یکی از استان‌هایی است که براساس آمارها می‌توان گفت مسئله اعتیاد در آن به‌عنوان یک بحران اجتماعی درآمده است. دبیر شورای هماهنگی مبارزه با مواد مخدر لرستان معتقد است «وضعیت استان لرستان در بحث مواد مخدر و آلودگی بسیار نگران‌کننده و رنج‌آور است و این وضعیت هر سال بدتر می‌شود» (خبرگزاری ایرنا، ۱۳۹۶). معاون پیشگیری اداره کل بهزیستی لرستان نیز بر این باور است که «با توجه به آمار شیوع‌شناسی در سال ۱۳۹۴، میزان شیوع اعتیاد در لرستان ۴۶/۳ درصد است و از جمعیت بیش از یک میلیون و هفتصد و پنجاه هزار نفری لرستان حدود ۶۰ هزار نفر دچار سوء‌مصرف مواد مخدر هستند و میانگین سنی مصرف مواد مخدر در لرستان پایین‌تر از میانگین کشوری (۲۴ سال) است و همچنین ۲۰ درصد معتادان در لرستان دارای تحصیلات عالی هستند» (خبرگزاری مهر، ۱۳۹۷). مدیرکل بهزیستی استان لرستان نیز از کاهش سن اعتیاد در استان لرستان و افزایش اعتیاد زنان در این استان خبر داده است (خبرگزاری برنا، ۱۳۹۹). از سوی دیگر، شایان ذکر است که آمارهای مذکور براساس آمارهای رسمی که مراکز بازپروری و ارگان‌های بهزیستی، ستاد مبارزه با مواد مخدر و... ثبت کرده‌اند، ارائه شده و قطعاً آمار واقعی بسیار بیشتر از این‌ها است. این آمارهای نگران‌کننده خبر

از مسئله شیوع اعتیاد در این استان می‌دهد و چه بسا اگر عوامل مؤثر بر این پدیده به صورت دقیق و عمیق شناسایی نشوند، به بحران تبدیل شود؛ درحالی‌که با شناسایی این عوامل می‌توان در راستای تضعیف یا حتی حذف آن‌ها و در نتیجه کنترل این پدیده در استان لرستان گام برداشت. به منظور دستیابی به این هدف، قطعاً شناسایی دقیق و عمیق عوامل مؤثر بر این پدیده، نیازمند تحلیلی کیفی و تفسیری بر مبنای بافت بومی منطقه مورد مطالعه و واکاوی ذهنی کنشگران درگیر در این پدیده است؛ چرا که ارائه هرگونه راهکاری بدون در نظر داشتن ذهنیت منحصربه‌فرد کنشگران و کشف علل گرایش به اعتیاد، از منظر آن‌ها بی‌فایده خواهد بود. بر همین اساس در این پژوهش، با واکاوی معانی ذهنی افرادی که در استان لرستان پدیده اعتیاد را درک کرده‌اند (معتادان کنونی و سابق و همچنین اعضای خانواده آن‌ها)، از طریق انجام مصاحبه‌های عمیق و تحلیل کیفی درمی‌یابیم که چه عوامل و بسترهایی سبب گرایش افراد به اعتیاد در استان لرستان شده‌اند.

پیشینه تجربی و نظری پژوهش

مطالعات بسیاری در زمینه عوامل مؤثر بر گرایش به اعتیاد در داخل و خارج از کشور صورت گرفته است. حاجی‌حسینی و همکاران (۱۳۹۰) در تحقیقی پیمایشی با عنوان «پیش‌بینی گرایش به اعتیاد براساس میزان پرخاشگری و ابراز وجود در دانشجویان» نشان دادند رابطه بین متغیرهای پرخاشگری و ابراز وجود، با آمادگی به اعتیاد معنادار است. براساس پژوهش پیمایشی ساعی‌ارسی و عسگری (۱۳۹۱) با عنوان «تبیین جامعه‌شناختی علل و عوامل مؤثر بر اعتیاد در شهر زنجان»، بین معاشرت با دوستان ناباب، لذت‌جویی، فقر اقتصادی خانواده، فقر فرهنگی، رفاه مادی در خانواده، ساختار خانوادگی نامناسب، دردگریزی و گرایش به اعتیاد رابطه معنی‌داری وجود دارد، اما بین بیکاری و گرایش به اعتیاد رابطه معنی‌داری یافت نشد. تحقیق پیمایشی آسایش و همکاران (۱۳۹۱) با عنوان «سوءمصرف مواد مخدر و ارتباط روش‌های مصرف مواد با عوامل سنی در معتادان به مواد مخدر» بیانگر آن است که کسب لذت، رفع مشکل روانی و کنجکاوی از مهم‌ترین عوامل گرایش افراد به اعتیاد به‌شمار می‌آیند و همچنین بین سن معتادان و گرایش به اعتیاد ارتباط معنی‌داری وجود دارد. مدبرنیا و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهشی تحلیلی محتوا با عنوان «عوامل مؤثر بر اعتیاد به مواد مخدر در میان افراد ۱۵ تا ۳۰ سال: یک مطالعه کیفی» به این نتیجه دست یافتند که انگیزاننده‌های درونی شامل کسب آسان

منفعت‌های روانی و جسمی، شخصیت لذت‌طلب، روحیه کنجکاو، تمایل به متفاوت‌بودن، نداشتن مهارت زندگی، و مشوق‌های بیرونی شامل شرایط فرهنگی، وضع اجتماعی و عوامل اقتصادی، علل گرایش به اعتیاد هستند. صحتی‌ها و رضانی‌فر (۱۳۹۳) در پژوهشی پیمایشی با عنوان «بررسی عوامل جامعه‌شناختی مؤثر بر مصرف مواد مخدر در بین زنان (مطالعه موردی: زنان شهرستان تنکابن)» نشان دادند عواملی مانند ناکامی، آنومی، همنشینی و اعتیاد همسر، تعهد، عوامل خانوادگی، پایگاه اقتصادی-اجتماعی نقش مهمی در مصرف مواد مخدر زنان داشته است. مطابق پژوهش هاشمی‌نژاد (۱۳۹۵) با عنوان «مطالعه جامعه‌شناختی اعتیاد زنان در مازندران به روش زمینه‌ای»، درگیری زنان معتاد در اثر معاشرت و تبعیت از آشنایان مصرف‌کننده با مواد مخدر بوده است. سلیمانی و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهش خود با عنوان «اعتیاد زنان از منظر کنشگران دستگاه‌های اجرایی در استان البرز» به این نتیجه رسیدند که یادگیری اجتماعی و فشار همسالان، تنش خانوادگی، ضعف نظام کتتری، آگاهی و آموزش برای پیشگیری از اعتیاد، از علل گرایش زنان به اعتیاد هستند.

براساس نتایج پژوهش بروک و همکاران (۱۹۸۹)، معتادان اغلب دارای تجارب سخت ناسازگاری و تعارض بین والدین و نبود انسجام خانوادگی بوده‌اند. یافته‌های مطالعه برسینگ و فارو (۱۹۹۰) بیانگر آن است که آشفتگی خانوادگی بر گرایش نوجوانان به اعتیاد مؤثر است. ارفورد (۱۹۹۴) در پژوهشی پیمایشی نشان داد بیشتر دانشجویانی که معتاد بودند، سرخوردگی‌های عاطفی، ساختاری و محیطی داشته‌اند. پژوهش نازرول اسلام و همکاران (۲۰۰۰) نیز نشان‌دهنده آن است که جوانان معتاد با سطح تحصیلات متوسطه، از درآمدهای پایین و متوسط نسبت به سایرین برخوردار بوده‌اند و همچنین شدت اعتیاد در مردان متأهل بیشتر از مردان مجرد بوده است و زنان گرایش کمتری به اعتیاد نسبت به مردان داشته‌اند. باردو و همکاران (۲۰۱۳) نشان دادند برخی شرایط مانند جدایی فرد از مادر، شرایط مسکن و تعاملات اجتماعی بر گرایش به اعتیاد مؤثرند. فریشر و همکاران (۲۰۱۹) در تحقیق خود به این نتیجه رسیدند که نبود انسجام خانواده و والدین، بزرگ‌بودن خانواده و سن پایین پدر و مادر، دردسترس‌بودن مواد مخدر، روابط همسالان، ضعف عزت‌نفس و لذت‌جویی، از عوامل مؤثر بر گرایش افراد به اعتیاد هستند. براساس پژوهش دولان و همکاران (۲۰۲۰)، ولع مصرف و کسب رضایت از زندگی از عوامل مؤثر بر اشتیاق به مصرف مواد مخدر هستند. بایتر و آکرمن (۲۰۲۱) در پژوهش پدیدارشناسانه خود به این نتیجه دست یافتند که عزت‌نفس پایین و عدم

پذیرش اجتماعی به وسیله بزرگسالان سبب گرایش جوانان به اعتیاد می‌شود. همان‌طور که از مرور برخی پژوهش‌های داخلی و خارجی مرتبط با موضوع برمی‌آید، این پژوهش‌ها عموماً به روش پیمایشی و کمی انجام گرفته‌اند. همچنین پژوهش‌های اندکی که با روش کیفی انجام گرفته‌اند، شامل قشر خاصی از معتادان مانند زنان یا جوانان بوده‌اند؛ درحالی‌که تحقیق حاضر علاوه بر اینکه به روش کیفی گراند تئوری انجام گرفته است، بر همه گروه‌های مختلف معتادان و همچنین بر خانواده‌های آن‌ها متمرکز بوده است.

از نظر تئوریک، رویکردهای نظری متفاوتی در زمینه علل گرایش به مصرف مواد مخدر وجود دارد که این علل را در مدل زیستی، روانی، اجتماعی و وابستگی به مواد، تابع تعامل عوامل روان‌شناختی، محیطی و فیزیولوژیکی و... می‌دانند (آبادینسکی، ۱۳۸۴: ۵۶). در تحلیلی روان‌شناسانه، فرد از نظر هورنای برای فرار از اضطراب و از نظر ویلکر در اثر ناتوانی در حل مشکلات عاطفی به مصرف مواد مخدر روی می‌آورد (شایسته، ۱۳۷۵: ۲۳). در میان نظریات جامعه‌شناختی، نظریه پیوند افتراقی ادوین ساترلند بر این نکته تأکید دارد که نزدیکان و همسالانی که بزهکار باشند، تأثیر زیادی بر تشکیل و تقویت نگرش بزهکاری می‌گذارند و فرد را به سوی این معضل سوق می‌دهند (مشکانی و مشکانی، ۱۳۸۱: ۱۱). تراوس هرشی نیز در نظریه کنترل اجتماعی علت هم‌نوایی افراد با هنجارهای اجتماعی را پیوند اجتماعی آن‌ها دانسته و معتقد است ضعف این پیوند یا نبود آن موجب اصلی کجرفتاری است (کرم‌پور، ۱۳۷۹: ۳۲-۳۴).

روش‌شناسی تحقیق

در این پژوهش از روش تحقیق کیفی و شیوه تحلیل تماتیک استفاده شده است. در روش تحلیل تماتیک که یک تحلیل تفسیری است، محقق به دنبال تحلیل داده‌های مصاحبه‌های بدون ساختار به منظور بررسی عمیق دیدگاه کنشگران و کشف مفاهیم ذهنی آن‌ها است (چارماز، ۲۰۰۲: ۸۵). به عبارت دیگر، تحلیل تماتیک تحلیلی مبتنی بر استقرای تحلیلی از طریق طبقه‌بندی داده‌ها و الگویابی درون داده‌ای و برون داده‌ای به منظور سنخ‌شناسی است (محمدپور، ۱۳۹۰: ۶۶ به نقل از محمدی و رحیمی، ۱۳۹۷: ۶۸۵). در این شیوه طی سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی مفاهیم و مقولات از مصاحبه‌های انجام‌گرفته استخراج و در قالب دسته‌بندی مقولات و مفاهیم ارائه شده‌اند. پس از تکمیل مصاحبه‌ها و تبدیل آن‌ها به متن، مصاحبه‌ها چندین بار خوانده و کدگذاری شده‌اند. مهم‌ترین هدف کدگذاری، خردکردن و

فهم متن و پیوند اجزای به دست آمده با یکدیگر و تدوین مقوله‌ها و منظم کردنشان است (فلیک، ۱۳۸۷: ۵۶). جامعه مورد مطالعه پژوهش حاضر افرادی بوده‌اند که ضمن سکونت در استان لرستان، پدیده اعتیاد را درک کرده‌اند. به عبارتی افراد معتاد و هم افرادی که قبلاً معتاد بوده و اقدام به ترک اعتیاد کرده‌اند و خانواده‌های آن‌ها، افراد این جامعه هستند. در اینجا منظور از خانواده، پدر و مادر، خواهر و برادر، و همسر و فرزند فرد معتاد است. نمونه‌های مورد مطالعه به صورت هدفمند انتخاب شده‌اند و فرایند انتخاب نمونه و تحلیل داده‌ها تا زمانی ادامه یافته است که به اصطلاح به اشباع نظری رسیده‌ایم؛ یعنی دیگر داده جدیدی از تحلیل مصاحبه‌ها حاصل نشده است. بدین ترتیب حجم نمونه در طول تحقیق مشخص و در کل ۶۴ مصاحبه انجام شد که از مصاحبه پنجاهم به بعد شاهد داده‌های تکراری بودیم. روش گردآوری داده‌ها در این تحقیق، مصاحبه عمیق یا بدون ساختار بوده است. همچنین به منظور دستیابی به اعتبار، از افراد مورد مطالعه استفاده شده است؛ بدین صورت که نتایج نهایی تحقیق به نمونه‌های مورد مطالعه بازگردانده و پس از اینکه این افراد آن را تأیید کردند، مشخص شد تحقیق از اعتبار مطلوب برخوردار است. این شیوه اعتباریابی به اعتبار عضو موسوم است که نیومن آن را مطرح کرد (ایمان، ۱۳۸۸: ۷۸). همچنین به منظور تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار NVivo8 استفاده شده است.

یافته‌های تحقیق

در جدول ۱، اطلاعات توصیفی مصاحبه‌شوندگان در قالب فراوانی و درصد فراوانی برای متغیرهای جنسیت، تحصیلات، وضعیت تأهل، شغل و شهر محل سکونت آمده است.

جدول ۱. اطلاعات توصیفی مصاحبه‌شوندگان

متغیر	فراوانی	درصد
جنسیت	زن	۳۳
	مرد	۴۹
	بی‌سواد	۱۱
تحصیلات	دیپلم و زیردیپلم	۴۳
	کاردانی و کارشناسی	۱۳
	کارشناسی ارشد و دکتری	۲

ادامه جدول ۱. اطلاعات توصیفی مصاحبه‌شوندگان

متغیر	فراوانی	درصد
متغیر	فراوانی	درصد
وضعیت تأهل	۲۳	۳۶
متأهل	۳۴	۵۳
بدون همسر (طلاق گرفته، همسر مرده)	۷	۱۱
خانه‌دار	۲۴	۳۸
بیکار	۱۵	۲۳
شاغل	۲۱	۳۳
شغل		
محصل، دانشجو، ازکارافتاده	۴	۶
خرم‌آباد	۱۵	۲۴
بروجرد	۱۵	۲۴
کوهدشت	۵	۸
درود	۴	۶
شهر محل سکونت		
الیگودرز	۵	۸
ازنا	۴	۶
پلدختر	۶	۹
الشتر	۴	۶
نورآباد	۶	۹
جمع کل مصاحبه‌شوندگان	۶۴	

براساس نتایج کدگذاری و تحلیل داده‌های کیفی، بسترهای مسئله اعتیاد در استان لرستان عبارت‌اند از:

۱. مکانیسم‌های جذب‌کننده: مکانیسم‌های جذب‌کننده گروهی از عوامل کششی هستند که سبب جذب فرد به مصرف مواد مخدر و در نتیجه اعتیاد وی شده‌اند که عبارت‌اند از: دسترسی به مواد مخدر، کامیابی جسمی، جنسی و روحی، کنجکاوی، سرگرمی و خودآثباتی.
۲. مکانیسم‌های سوق‌دهنده: مکانیسم‌های سوق‌دهنده دسته‌ای از عوامل رانشی هستند که فرد را به سوی اعتیاد و مصرف مواد مخدر سوق داده‌اند که عبارت‌اند از: متغیرهای زمینه‌ای فردی، متغیرهای زمینه‌ای خانواده پدری، پایگاه اقتصادی-اجتماعی، وجود الگوی آلوده، درد

جسمی و روحی، شکست عشقی، تحصیلی، شغلی، مالی، ناآگاهی و ضعف جامعه‌پذیری، ضعف پیوند والدین-فرزندان، جدایی (غربت، طلاق خود/والدین، مرگ عزیزان)، پایبند نبودن به هنجارها، قوانین حقوقی ناکارآمد.

متغیرهای زمینه‌ای فردی یا جمعیت‌شناختی اگرچه ظاهراً در گرایش افراد به پدیده اعتیاد بی‌تأثیر هستند، اما در حقیقت عواملی هستند که به‌نوعی فرد را به‌سوی این پدیده سوق می‌دهند. در تحقیق حاضر متغیرهای زمینه‌ای فردی عبارت‌اند از: سن، جنس، تحصیلات، شغل، وضعیت تأهل، تعداد و جنسیت فرزندان، اینکه سن فرد چقدر باشد، جوان باشد یا سالمند، میزان تحصیلاتش چقدر باشد، مجرد باشد یا متأهل، شغل و تحصیلات والدینش چگونه باشد و بسیاری ویژگی‌های زمینه‌ای دیگر، همگی در گرایش به اعتیاد مؤثر هستند.

متغیرهای زمینه‌ای خانواده‌ی پدری نیز در این تحقیق عبارت‌اند از: وضعیت حیات و تأهل والدین، تعداد، جنسیت و ترتیب فرزندان، تحصیلات والدین، شغل والدین، وضعیت محل و منطقه سکونت. آرش (۳۸ ساله، مجرد، دکتر، دانشجو و معتاد، از ازنا) در این رابطه می‌گوید:

«به آدم کم‌سن‌وسال ممکنه از روی نادونی زودتر تو دام اعتیاد گرفتار بشه یا به آدم مجرد که هدفی نداره نسبت به به متأهل احتمال معتادشدنش بیشتره، ولی متأهل شاید به‌خاطر زن و بچه‌اش حتی اگر شرایطش جور باشه، معتاد نشه. اگر پدر و مادر به آدم زنده باشن یا اگر خانواده‌ش تحصیلکرده یا پولدار باشن، احتمالش کمتره که به بچه بره به‌سمت مواد».

مهران (۲۶ ساله، مجرد، سیکل، بیکار و معتاد، از ازنا) که برای جورکردن پول موادش ضایعات جمع‌آوری می‌کند، در رابطه با تأثیر محل و منطقه سکونت بر گرایش به اعتیاد می‌گوید:

«تو کوچه و خیابون ما همه یا مصرف‌کننده یا فروشنده. همه یا معتادن یا ساقی. تو همچین جایی آخه آدم چه‌جوری می‌تونه مقاومت کنه معتاد نشه؟»

وی همچنین در رابطه با تأثیر متغیرهای زمینه‌ای خانواده‌ی پدری در گرایش به اعتیاد می‌گوید:

«بابام پیره، بیکاره، پنج تا بچه هستیم چهار برادر و یه خواهر. بابام نمی‌تونه خرجمون رو بده. نمی‌تونه بهمون برسه. همه این چیزا دست به دست هم داد تا معتاد بشم».

احسان (۲۸ ساله، همسر طلاق‌گرفته، ابتدایی، بیکار و معتاد، از دورود) نیز که در حال ترک اعتیاد در کمپ است می‌گوید:

«محلّه مون پایین شهره. پر معتاد و موادفروشه. معلومه که باعث می شه جوونای محل بیفتن تو دام مواد.»

پایگاه اقتصادی-اجتماعی متغیری است که شامل شغل، درآمد و تحصیلات می شود و نشان دهنده جایگاه اقتصادی و اجتماعی فرد در جامعه است. براساس گفته های مصاحبه شوندهگان، هرچه فرد یا خانواده اش پایگاه اقتصادی-اجتماعی بالاتری داشته باشند، احتمال کمتری دارد که به مصرف مواد گرایش یابد. زهره (۳۵ ساله، متأهل، سیکل، خانه دار و همسر یک معتاد، از بروجرد) در این زمینه می گوید:

«آدم اگر خانواده درست درمونی داشته باشه، پدر و مادرش کارهای باشن، دستشون به دهنشون برسه، خو بچه شون هم کم و کسری نداره، هم تربیتش درست و حسابیه که نره سمت این چیزا.»

وجود الگوی آلوده بدین معنا است که در میان اعضای خانواده فرد، در جمع دوستانش، در محل و محیط زندگی اش، در محل تحصیلش، در محل کارش یا در محل هایی که برهه ای از زندگی اش را در آنجا گذرانده است (مانند خوابگاه دانشجویی، منزل کارگری، زندان و...) افرادی آلوده به مواد مخدر و به عبارتی معتاد وجود داشته اند که همین امر سبب گرایش به مصرف مواد مخدر شده است. نتیجه تحلیل نشان داد هرگاه افرادی از اعضای خانواده به مواد مخدر اعتیاد داشته اند، زمینه ای برای گرایش فرد به اعتیاد فراهم آمده است. مهناز (۳۳ ساله، متأهل، ابتدایی، خانه دار و معتاد، از نورآباد) در این زمینه می گوید:

«من باعث شدم شوهرم معتاد بشه. وقتی گرت [هرویین] می کشیدم و نشئه می کردم، به شوهرم می گفتم بیا بکش بین چه لذتی داره.» کامبیز (۳۱ ساله، مجرد، سیکل، کارگر و معتاد، از نورآباد) می گوید: «بابام معتاد بود منم نگاه دست اون می کردم، می گفتم حتماً چیز خوبییه.» مریم (۴۳ ساله، متأهل، دیپلم، خانه دار و معتاد ترک کرده، از الیگودرز) می گوید: «شوهرم معتاد بود باعث شد منم معتاد بشم. به خاطر اینکه دوستای معتادش رو می آورد خونه و من غر می زدم سرش، واسه اینکه کاری باهاش نداشته باشم کم کم سیخ داد دست من و منم باهاش کشیدم.»

بهروز (۲۹ ساله، مجرد، کاردانی، بیکار و معتاد، از الیگودرز) نیز می گوید:

«اکثر رفیقام معتاد بودن. هر شب دورهمی داشتیم. همه چیو امتحان می کردیم.»

گاهی افراد برای تسکین درد جسمی و روحی به سوی مصرف مواد مخدر سوق داده می‌شوند. اکرم (۳۵ ساله، متأهل، ابتدایی، خانه‌دار و معتاد، از کوه‌دشت) در این زمینه می‌گوید:

«به بار سوختگی شدید داشتم. دردش وحشتناک بود، نمی‌توانستم تحمل کنم، واسه همین بهم گفتن مواد مصرف کن تا دردش ساکت بشه.»

الهام (۳۲ ساله، مطلقه، کارشناسی، بیکار و معتاد، از الیگودرز) می‌گوید:

«تصادف شدید کردم، چهره‌م نابود شد. به‌خاطر چهره‌م افسردگی گرفته بودم. به روز خواهرزاده‌م بهم قرص متادون رو معرفی کرد. گفت اینو بخوری اعصابت آروم می‌شه.»

ناهید (۳۲ ساله، متأهل، دیپلم، خانه‌دار و معتاد، از بروجرد) نیز می‌گوید:

«کلبه‌هام سنگ داشت درد شدید داشتم. شوهرم خودش معتاد بود می‌گفت به کم شیریه بکش به دود بگیر، دردش آروم می‌شه. همون باعث شد من معتاد بشم.»

ناکامی عشقی، تحصیلی، شغلی و مالی نیز از عوامل سوق‌دهنده فرد به سوی اعتیاد است. ناکامی در عشق، شکست تحصیلی، اخراج از کار یا ورشکستگی مالی، همگی عواملی هستند که می‌توانند سوق‌دهنده فرد به سمت مصرف مواد مخدر باشند. منیر (۳۹ ساله، متأهل، ابتدایی، خانه‌دار و مادر یک معتاد، از خرم‌آباد) درباره شکست عشقی پسرش و تأثیر آن در سوق‌دادن او به سمت اعتیاد می‌گوید:

«پسرم به دختری رو می‌خواست. رفتیم خواستگاری دختره گفت چون سوادش کمه باهاش ازدواج نمی‌کنم. واسه همینم معتاد شد.»

شقایق (۲۷ ساله، مطلقه، دیپلم، بیکار و معتاد، از خرم‌آباد) نیز می‌گوید:

«اعتیاد من از شکست عشقیم شروع شد... به روز بهم گفت که منو نمی‌خواد دیگه و خواستگاری من نمی‌آد. من خیلی داغون شدم.»

بهمن (۴۲ ساله، متأهل، راهنمایی، بیکار و معتاد، از الشتر) می‌گوید:

«بیکار شدم. هرچی سرمایه جمع کرده بودم از دست دادم، ورشکست شدم. به زمانی خیلی پولدار بودم وقتی اوضاعم خراب شد از بس بهش فکر کردم داشتم دیوونه می‌شدم. این شد که کم‌کم رفتم سمت مواد و معتاد شدم.»

مینا (۲۶ ساله، مجرد، دیپلم، بیکار و معتاد، از پلدختر) اظهار می‌کند:

«درسمو نتونستم تموم کنم، همه همکلاسیام کنکور قبول شدن رفتن دانشگاه. من چند بار کنکور دادم می‌رد شدم. باعث شد که بخوام با مواد خودمو بزنم به بی‌خیالی.»

ناآگاهی و ضعف جامعه‌پذیری نیز عاملی است که فرد را به سوی مصرف مواد مخدر سوق می‌دهد. جامعه‌پذیری که به معنای آموزش فرد برای حضور در جامعه است، فرد را به آموختن هنجارها، ارزش‌ها، زبان‌ها، مهارت‌ها، عقاید و الگوهای فکر و عمل که همگی برای زندگی اجتماعی ضروری هستند، قادر می‌سازد (رابرتسون، ۱۳۷۷: ۱۱۲)؛ بنابراین اگر افراد در زمینه اعتیاد به مواد مخدر و پیامدهای ناشی از آن خوب آموزش داده نشوند، این ناآگاهی و ضعف جامعه‌پذیری آنان را به سوی مصرف و اعتیاد به مواد مخدر سوق خواهد داد. منصور (۶۰ ساله، متأهل، سیکل، کارگر و برادر یک معتاد، از خرم‌آباد) می‌گوید:

«پدرها و مادرها، تلویزیون و رسانه‌ها، حتی توی برنامه‌های درسی مدارس باید این چیزا رو یاد بدن به بچه‌ها. بچه‌ها باید درباره خطرات مصرف مواد مخدر بدونن و آگاه باشن که سمت این چیزا نرن.»

به بیان شکوفه (۲۶ ساله، مجرد، سیکل، بیکار و معتاد، از خرم‌آباد):

«کسی نبود که بهم بگه این چیزا چه بلایی سر آدم می‌آره. بابام که تصادف کرد. مادرم هم که رفت شوهر کرد. من پیش مادر بزرگ پیرم زندگی می‌کنم.»

ضعف پیوند والدین-فرزندان هم یک عامل سوق‌دهنده فرزندان به سمت اعتیاد است. اگر والدین به روابط برون‌خانوادگی فرزندانشان توجهی نداشته باشند و از طرفی پیوند عاطفی قوی میان آن‌ها نباشد می‌تواند سبب شود که فرزندانشان از طریق دوستان ناباب در دام اعتیاد گرفتار شوند. به سخن منصور (۶۰ ساله، متأهل، سیکل، کارگر و برادر یک معتاد، از خرم‌آباد):

«به نظر من خانواده‌هایی که به بچه‌شون توجه نمی‌کنن، هواسون ندارن، حواسشون بهش نیست ببینن با کی می‌گرده، کجاها می‌ره و در زمینه این چیزا غفلت می‌کنن، اینا با دست خودشون بچه رو می‌ندازن تو دام اعتیاد. باید با بچه‌هاشون رفیق باشن که بچه‌هاشون چیزی رو از اون‌ها پنهون نکنن.»

کامبیز (۳۱ سال، مجرد، سیکل، کارگر و معتاد، از نورآباد) می‌گوید:

«تو خونه ما همیشه جنگ و دعوا بود. پدر و مادرم اعصاب نداشتن. همه‌ش درگیر بودن. کی آخه حواسش به ما بود که ببینه داریم چیکار می‌کنیم؟»

گاهی جدایی فرد از خانواده، به‌عنوان عاملی سوق‌دهنده او را به سمت اعتیاد می‌کشاند. منظور از جدایی هم دوری شخص از خانواده و زندگی در مکانی دور از آن‌ها است، مانند دانشجویانی که در خوابگاه‌ها و دور از خانواده زندگی می‌کنند و هم کسانی که در منازل کارگری در شهرهای غریب هستند. جدایی، به جداشدن از عزیزان به دلیل طلاق والدین یا مرگ

عزیزان هم اشاره دارد. همه این‌ها موجب می‌شود فرد به دلیل دوری از عزیزانش در دام اعتیاد گرفتار شود. به بیان پرستو (۳۴ ساله، مجرد، سیکل، بیکار و معتاد، از کوه‌دشت):

«مادرم طلاق گرفته بود. یه خونواده از هم‌پاشیده و آشفته بودیم. نامادری داشتم خیلی بهم سخت می‌گذشت. جدایی از مادرم باعث شد من معتاد بشم.»

مهران (۲۶ ساله، مجرد، سیکل، بیکار و معتاد، از ازنا) که برای جورکردن پول موادش ضایعات جمع‌آوری می‌کند، درباره تأثیر جدایی بر گرایش به اعتیاد می‌گوید:

«من تو شهر غربت کارگری می‌کردم. از خانواده دور بودم. کسی بالای سرم نبود که مراقبم باشه. هوامو داشته باشه. دلم برای خانواده تنگ بود و از سیگار شروع کردم. کم‌کم به تریاک و شیشه و گل و... رسید.»

سعید (۲۶ ساله، مجرد، کارشناسی، بیکار و معتاد، از دورود) که در کمپ در حال ترک اعتیاد است، در این زمینه می‌گوید:

«من دوران دانشجویی که تو خوابگاه بودم و از خانواده دور بودم، معتاد شدم. هم‌اتاقیم معتاد بود. دوری و دل‌تنگی از خانواده هم بود. دیگه باعث شد معتاد بشم.»
آرش (۳۸ ساله، مجرد، دکترا، دانشجو و معتاد، از ازنا) اظهار می‌کند:
«به خاطر مرگ مادرم معتاد شدم. مادرم رو خیلی دوست داشتم خیلی با هم صمیمی بودیم. سرطان داشت. نتونستم غم نبود مادرم رو تحمل کنم. اوایل سیگار می‌کشیدم. بعد به قرص و... رسید.»

پایبند نبودن به هنجارها به نداشتن تعهد و پایبندی یک فرد به هنجارهای اخلاقی، مذهبی، اجتماعی و فرهنگی اشاره دارد. هرچه فرد به این هنجارها گرایش بیشتری داشته باشد، احتمال افتادن وی در دام اعتیاد کمتر است. افسانه (۲۵ ساله، متأهل، بی‌سواد، خانه‌دار و همسر یک معتاد، از بروجرد) در این رابطه می‌گوید:

«اگر شوهرم نماز می‌خوند و به خدا و پیغمبر اعتقاد داشت، اگر یه ذره به من و پسرش تعهد داشت، به زندگی مون تعهد داشت، به خودش اجازه نمی‌داد بره سمت مواد» که گویای نقش پایبندی به تعهد اخلاقی و مذهبی در ممانعت از گرایش به اعتیاد است. منصور (۶۰ ساله، متأهل، سیکل، کارگر و برادر یک معتاد، از خرم‌آباد) نیز می‌گوید:

«کسانی معتاد می‌شن که به این درک نرسیدن که از خودشون مراقبت کنن و سالم باشن به خاطر خانواده‌شون، به خاطر جامعه‌شون، به خاطر خدا که انسان رو آفریده و انسان باید

مقامش خیلی بالا باشه. باید به خیلی جاها برسه نه اینکه با دست خودش، خودش رو به فلاکت بندازه.»

ناکارآمدی قوانین حقوقی مفهومی است که به ضعف کمیت و کیفیت سیاست‌های حقوقی و قضایی در زمینه جرائم مرتبط با مواد مخدر مانند تولید، توزیع و مصرف مواد مخدر اشاره دارد. باید برای رویارویی با تبعات و خیم مواد مخدر و کاهش اثرات آن و ارتقای امنیت انسانی، سیاست کیفری منسجمی اتخاذ شود. زهره (۳۵ ساله، متأهل، سیکل، خانه‌دار و همسر یک معتاد، از بروجرد) بیان می‌کند:

«قانون معتاد رو مجرم نمی‌دونه. واسه همینم باعث میشه خیلی راحت و بدون هیچ ترسی برن معتاد بشن و زن و بچه رو آزار بدن.»

فرهاد (۲۷ ساله، همسر طلاق‌گرفته، سیکل، شغل آزاد و معتاد، از دورود) که در کمپ در حال ترک اعتیاد است، می‌گوید:

«باید قانون انقدر قوی باشه که بتونه بانداي قاچاق و تولید مواد مخدر رو جورى مجازات کنه که عبرت سایرین بشه، نه که چند سال بگیرنشون بعد عفوشون کنن دوباره برن مواد پخس کنن که جوونا رو معتاد کنن.»

مکانیسم‌های جذب‌کننده نیز با ترغیب فرد موجب گرایش وی به مصرف مواد مخدر و در نتیجه اعتیاد می‌شوند. «دسترسی به مواد مخدر» خود یک عامل جذب‌کننده است که سبب می‌شود فرد به مصرف مواد مخدر تحریک شود. نازنین (۳۶ ساله، متأهل، سیکل، خانه‌دار و معتاد، از کوه‌دشت) در این زمینه می‌گوید:

«مواد تو خونه ما همیشه بود. خیلی راحت بهش دسترسی داشتم. شوهرم معتاد بود همیشه مواد داشتیم. دیگه منم کم‌کم جذبش شدم که بکشم.»

سرفراز (۲۴ ساله، مجرد، دیپلم، بیکار و معتاد، از خرم‌آباد) نیز اظهار می‌دارد:

«من خودم فروشنده بودم. مواد در اختیارم بود، خودم نمی‌کشیدم فقط می‌فروختم. تا اینکه آخرش خودم هم به دامش افتادم.»

تمهیدات و اقداماتی که نیروی انتظامی، ستاد مبارزه با مواد مخدر و سایر ارگان‌های مربوطه، در رابطه با پیشگیری از قاچاق، توزیع و مصرف مواد مخدر انجام می‌دهند، هرچه کارآمدتر باشد، دسترسی افراد معتاد به مواد کمتر می‌شود. در نتیجه گرایش افراد به اعتیاد کاهش می‌یابد. به بیان ایرج (۴۳ ساله، متأهل، دیپلم، شغل آزاد و معتاد، از الشتر):

«دولت باید با مافیای قاچاق مواد مخدر مبارزه کنه تا دیگه مواد نباشه که مردم بکشن.»

مهین (۴۰ ساله، متأهل، سیکل، خانه‌دار و همسر یک معتاد، از ازنا) می‌گوید:

«دولت باید موادفروشا رو دستگیر کنه؛ مخصوصاً تو محلات پایین‌شهر که پره. باید این محله‌ها پاکسازی بشن. باید یه فکر اساسی بشه. گاهی خرده‌فروشا رو جمع می‌کنن و دوباره ولشون می‌کنن. اینجوری فایده نداره باید اینا از ریشه زده بشن و سردسته‌های اینا رو پیدا کنن دستگیر کنن تا جوونا معتاد نشن.»

منصور (۶۰ ساله، متأهل، سیکل، کارگر و برادر یک معتاد، از خرم‌آباد) اظهار می‌کند:

«دولت باید جلوی قاچاق مواد مخدر رو بگیره. باید کارخونه‌های سیگارسازی رو تعطیل کنه؛ چون اعتیاد اول از سیگار شروع می‌شه. مسئولای مربوطه نباید کوتاهی کنن. باید به وظیفه خودشون عمل کنن.»

برخی افراد نیز به منظور **کامیابی جسمی، جنسی و روحی** به مصرف مواد مخدر جذب

شده‌اند. آزاده (۳۵ ساله، متأهل، ابتدایی، خانه‌دار و همسر یک معتاد، از بروجرد) می‌گوید:

«همون اول ازدواجمون شوهرم تریاک می‌آورد. چند دود می‌گرفت. قبل از اینکه با هم رابطه زناشویی داشته باشیم می‌گفت اینو که مصرف کنم از نظر جنسی قوی‌تر می‌شم می‌تونم لذت رابطه رو برات بیشتر کنم. منم مخالفتی نمی‌کردم. همون باعث شد کم‌کم معتاد بشه.»

مسلم (۲۷ ساله، مجرد، سیکل، شاگرد راننده ماشین سنگین، و معتاد، از دورود) که در حال

ترک اعتیاد در کمپ است بیان می‌کند:

«اوایل واسه این می‌کشیدم که بتونم شب بیدار باشم و رانندگی کنم، ولی کم‌کم معتاد شدم.»

مهرداد (۳۵ ساله، همسر طلاق‌گرفته، دیپلم، کشاورز و معتاد، از بروجرد) نیز می‌گوید:

«دوست داشتم اون لذت و سرخوشی رو که همه می‌گن مواد به آدم می‌ده تجربه کنم. به

قول معروف دوست داشتم برم فضا.»

تعریفی که دیگران از حس سرخوشی ناشی از مصرف مواد مخدر می‌کنند، به‌عنوان یک

عامل جذب‌کننده، در فرد کششی نسبت به مصرف مواد ایجاد شود و بخواهد مواد مخدر را

برای دستیابی به آن لذت امتحان کند. به عبارت دیگر سبب ایجاد حس کنجکاوی فرد برای

امتحان و مصرف مواد مخدر می‌شود. سرفراز (۲۴ ساله، مجرد، دیپلم، بیکار و معتاد، از خرم‌آباد)

درباره حس کنجکاوی می‌گوید:

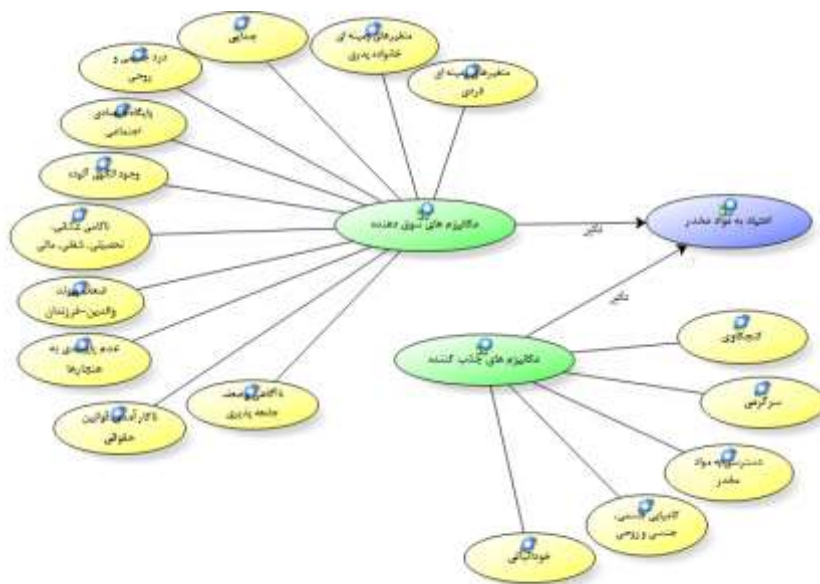
«من خودم فروشنده بودم. یه روز کنجکاو شدم با خودم گفتم بذار خودم بکشم ببینم چیه.

چه لذتی داره. این شد که کم‌کم معتاد شدم.»

بهر روز (۲۹ ساله، مجرد، کاردانی، بیکار و معتاد، از الیگودرز) دربارهٔ تأثیر دستیابی به سرگرمی در جذب به مصرف مواد مخدر بیان می‌کند:

«اوایل با دوستانم می‌رفتم پای بساط مشروب و عرق‌خوری و سیگار و... کم‌کم کشید به تریاک و شیره واسه تفریح و سرگرمی. تهننی می‌کشیدم. به قول خودمون عشقی بود.»
گاهی نیز فرد به‌منظور «خوداثباتی» در میان جمع دوستان به مصرف مواد روی می‌آورد. سرفراز همچنین در رابطه با خوداثباتی می‌گوید:

«اوایل که می‌کشیدم، خیلی خوشم می‌اومد. صدام دورگه می‌شد. من ۱۴-۱۵ ساله بودم، ولی صدام که اونجوری می‌شد، حس می‌کردم مرد شدم. از خودم خوشم می‌اومد. رفیقام می‌کشیدن و من فکر می‌کردم اگه نکشم نمی‌تونم خودمو بهشون ثابت کنم. می‌کشیدم احساس غرور می‌کردم. حس می‌کردم دنیا تو دستامه.»

شکل ۱. شبکهٔ مضامین بسترهای گرایش به اعتیاد در استان لرستان

بحث و نتیجه‌گیری

اعتیاد به‌عنوان یکی از مسائل اجتماعی در عصر حاضر و یک بلای خانمان‌سوز، زمینه‌ساز بروز بسیاری از آسیب‌ها و انحرافات اجتماعی دیگر شده است. آمارها بیانگر آن است که این مسئله در مناطق کم‌برخورداری مانند استان لرستان به‌صورت مسئله‌ای بحرانی درآمده است. بر همین

اساس، پژوهش کیفی حاضر با هدف تحلیل بسترهای مسئله اعتیاد در استان لرستان، به روش تحلیل مضمون انجام شده است. جامعه مورد مطالعه شامل ساکنان لرستان بود که پدیده اعتیاد را درک کرده‌اند (شامل معتادان کنونی و سابق و همچنین خانواده‌های آن‌ها). نمونه‌گیری به صورت هدفمند تا زمان اشباع نظری (۶۴ مصاحبه) ادامه داده شد. پس از تحلیل مصاحبه‌ها نتیجه کلی در قالب شبکه مضامین ارائه شد؛ به طوری که نشان می‌دهد فرد در اثر مکانیسم‌های سوق‌دهنده (متغیرهای زمینه‌ای فردی، متغیرهای زمینه‌ای خانواده پدری، پایگاه اقتصادی-اجتماعی، وجود الگوی آلوده، درد جسمی و روحی، ناکامی عشقی، تحصیلی، شغلی، مالی، ناآگاهی و ضعف جامعه‌پذیری، ضعف پیوند والدین-فرزندان، جدایی، پایبند نبودن به هنجارها، ناکارآمدی قوانین حقوقی) و مکانیسم‌های جذب‌کننده (دسترسی به مواد مخدر، کامیابی جسمی، جنسی و روحی، کنجکاوی، سرگرمی، خوداثباتی) به اعتیاد گرایش یافته است. مکانیسم‌های سوق‌دهنده، سازوکارهایی هستند که فرد را به سوی مصرف مواد مخدر و اعتیاد به آن سوق می‌دهند و نوعی اهرم‌های فشار محسوب می‌شوند؛ درحالی که مکانیسم‌های جذب‌کننده، با ترغیب و تحریک فرد او را به سمت مواد مخدر جذب می‌کنند. پژوهش‌های پیشین و نظریات موجود، مؤید یافته‌های تحقیق حاضر هستند، اما شیوه دسته‌بندی جدیدی که در تحقیق حاضر ارائه شده است و به عبارت دیگر، سنخ‌شناسی حاصل از تحلیل مضمون داده‌های کیفی نشان می‌دهد برخلاف برخی تحقیقات قبلی نظیر مدبرنیا و همکاران (۱۳۹۲) که همه عوامل را در زمره عوامل انگیزاننده می‌دانند، برخی از عوامل فرد را علی‌رغم میل باطنی‌اش به سوی مصرف مواد مخدر سوق می‌دهند و مانند اهرم فشار عمل می‌کنند. بدین ترتیب براساس تحلیل داده‌های کیفی و بومی، به‌منظور پیشگیری از اعتیاد، باید به موازات تضعیف و حذف مکانیسم‌های سوق‌دهنده، به تقویت و تأمین مکانیسم‌های جذب‌کننده در حیطه جاذبه‌های سالم پرداخت. بدین معنا که در کنار فرهنگ‌سازی و جامعه‌پذیری صحیح افراد در راستای پیشگیری از آلودگی به مواد مخدر از طریق خانواده، مدرسه، رسانه و... و تأمین و افزایش سطح رفاه اقتصادی استان و ساکنان آن و ایجاد شرایط اشتغال و تحصیل و... در آن و همچنین تأمین دسترسی به مشاوره‌های خانوادگی، تحصیلی و... شرایطی برای افراد و به‌ویژه جوانان فراهم شود که بتوانند هیجانات خود را در آن حیطه‌ها و سرگرمی‌های سالم تخلیه و در راستای لذت‌جویی و کامیابی، از روش‌های سالم استفاده کنند؛ نظیر سالن‌های ورزشی و پارک‌های خانوادگی دارای وسایل بازی و سرگرمی رایگان و کم‌هزینه که در دسترس همگان باشد. همچنین عرصه شکوفایی خلاقیت‌های افراد

به‌خصوص نوجوانان و جوانان در زمینه‌های مختلف هنری، ورزشی، علمی و... فراهم باشد تا بتوانند در آن عرصه‌ها به خوداثباتی دست یابند؛ بنابراین برای دستیابی به هدف مهم و ضروری پیشگیری از اعتیاد لازم است در کنار طرح‌های اقتصادی و سیاسی، مبارزه با تولید، قاچاق، توزیع و مصرف مواد مخدر، به طرح‌های فرهنگی و اجتماعی نیز پرداخته شود تا بتوان با فرهنگ‌سازی پیشگیری از اعتیاد و ایجاد انسجام و کنترل اجتماعی در میان افراد، از آسیب‌های ناشی از شیوع اعتیاد جلوگیری کرد.

منابع

- آبادینسکی، هوراد (۱۳۸۴)، **مواد مخدر، نگاهی اجمالی**، ترجمه محمدعلی زکریایی، تهران: جامعه و فرهنگ.
- آسایش، حمید، جهانگیر، فریدون، قربانی، مصطفی، بادله، محمدتقی و عزیز رضاپور (۱۳۹۱)، «سوءمصرف مواد مخدر و ارتباط روش‌های مصرف مواد با عوامل سنی در معتادان به مواد مخدر»، **توسعه پژوهش در پرستاری و مامایی**، شماره ۲: ۸۲-۸۹.
- ایمان، محمدتقی (۱۳۸۸)، **مبنای پارادایمی روش‌های تحقیق کمی و کیفی در علوم انسانی**، قم: حوزه و دانشگاه.
- حاجی حسنی، مهرداد، شفیع‌آبادی، عبدالله، پیرساقی، فهیمه و محراب بشیرپور (۱۳۹۰)، «پیش‌بینی گرایش به اعتیاد براساس میزان پرخاشگری و ابراز وجود در دانشجویان»، **اعتیادپژوهی**، شماره ۲۰: ۴۱-۵۴.
- خبرگزاری ایرنا (۱۳۹۶)، «وضعیت لرستان در مصرف مواد مخدر نگران‌کننده است»، ۲۴ مهر، آنلاین، قابل دسترس در: www.irna.ir/news/82698439.
- خبرگزاری برنا (۱۳۹۹)، «سن اعتیاد پایین‌آمده/اعتیاد زنان در حال افزایش است»، آنلاین، قابل دسترس در: <https://www.borna.news/fa/tiny/news-991009>.
- خبرگزاری مهر (۱۳۹۷)، «سن مصرف مواد مخدر در لرستان ۲۱/۷ سال است/اعتیاد ۶۰ هزار نفر»، ۸ اردیبهشت، آنلاین، قابل دسترس در: mehrnews.com/xLqQ4.
- رابرتسون، یان (۱۳۷۷)، **درآمدی بر جامعه با تأکید بر نظریه‌های کارکردگرایی، ستیز و کنش متقابل نمادی**، ترجمه حسین بهروان، مشهد: به‌نشر.

- رازقی، نادر، فیروزجائیان، علی اصغر و هادی قاسم‌زاده (۱۳۹۶)، «بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی معتادان گمنام و تداوم ترک اعتیاد (مطالعه موردی: معتادان شرکت‌کننده در انجمن‌های NA استان مازندران)»، *مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران*، شماره ۴: ۵۷۱-۵۹۳.
- سعایی‌ارسی، ایرج و فرید عسگری (۱۳۹۱)، «تبیین جامعه‌شناختی علل و عوامل مؤثر بر اعتیاد در شهر زنجان»، *علوم رفتاری*، شماره ۱۲: ۵۱-۷۳.
- سلیمانی، سمیه، گلچین، مسعود و صلاح‌الدین قادری (۱۳۹۶)، «اعتیاد زنان از منظر کنشگران دستگاه‌های اجرایی در استان البرز»، *مطالعات اجتماعی ایران*، شماره ۴: ۷۴-۵۲.
- شایسته، سیاوش (۱۳۷۵)، *مقایسه شخصیتی جوانان معتاد به مواد مخدر و جوانان عادی در گروه سنی ۱۴-۲۲ سال در استان اصفهان*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
- صحبتی‌ها، علی و حدیثه رضانی‌فر (۱۳۹۳)، «بررسی عوامل جامعه‌شناختی مؤثر بر مصرف مواد مخدر در بین زنان (مطالعه موردی: زنان شهرستان تنکابن)»، *اولین کنفرانس بین‌المللی روان‌شناسی و علوم رفتاری*، تهران: مؤسسه همایشگران مهر اشراق، مرکز همایش‌های دانشگاه تهران.
- فلیک، اووه (۱۳۸۷)، *درآمدی بر تحقیق کیفی*، ترجمه هادی جلیلی، تهران: نی.
- کرم‌پور، رزا (۱۳۷۹)، «ارزیابی تحقیقات انجام‌گرفته در خصوص اعتیاد و مصرف مواد مخدر در ستاد مبارزه با مواد مخدر»، *ژرفای تربیت*، شماره ۵ و ۱۰:
- محمدی، جمال و اهون رحیمی (۱۳۹۷)، «مطالعه کیفی مصرف نشانه‌ها در فضاهای شهری (مورد مطالعه: شهر سنندج)»، *مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران*، شماره ۴: ۶۷۷-۷۰۰.
- مدبرنیا، محمدجعفر، میرحسینی، سیدکامبخش، تبری، رسول و زهرا عطرکار روشن (۱۳۹۲)، «عوامل مؤثر بر اعتیاد به مواد مخدر در میان افراد ۱۵ تا ۳۰ سال: یک مطالعه کیفی». *مجله دانشگاه علوم پزشکی گیلان*، شماره ۸۷: ۷۰-۷۷.
- مشکانی، محمدرضا و مشکانی، زهرا (۱۳۸۱)، «سنجش تأثیر عوامل بیرونی و درونی خانواده بر بزهکاری نوجوانان»، *انجمن جامعه‌شناسی ایران*، تهران: آگه.
- هاشمی‌نژاد، مهدیه (۱۳۹۵)، *مطالعه جامعه‌شناختی اعتیاد زنان در مازندران به روش زمینه‌ای*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه خوارزمی.
- Bainter, T. E. G., & Ackerman, M. L. (2021), Conformity Behaviors: a Qualitative Phenomenological Exploration of Binge Drinking Among Female College Students. *International Journal of Mental Health and Addiction*. <https://doi.org/10.1007/s11469-021-00501-6>.
- Bardo, M. T., Neisewander, J. L., & Kelly, T. H. (2013), Individual Differences and Social Influences on the Neurobehavioral Pharmacology of Abused Drugs. *Pharmacol Rev.* No. 1: 255-290.

- Brissing, P., & Farrow, J. A. (1990), A New Look at Gender Difference in Drinking and Driving in Flunkies Experiences and Attitudes among New among New Adolescent Drivers. **Health Education & Behavior**, No. 2: 213-221.
- Brook, J. S., Nomura, C., & Cohen, P. (1989), Prenatal, Perinatal, and Early Childhood Risk Actors and Drug Involvement in Adolescence. Online at: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov>.
- Charmaz, K. (2002), **Handbook of Interview Research, Context & Method**, London: Sage.
- Clements, K. J., Mcgergor, I. S., Hunt, G. E., & Cornish, J. L. (2004), MDMA (Ecstasy), Methamphetamine and Their Combination: Long-Term Changes in Social Interaction and Neurochemistry in the Rat. **Psychopharmacology**, No. 3-4: 318-325.
- Dolan, S., Brooke, A., & Davis, A. (2020), A Quadripartite Model of Passion for Marijuana Use: Associations with Consumption, Consequences, Craving, and Satisfaction with Life. **Addiction Research & Theory**, No. 1: 30-35.
- Frisher, M., Crome, L., Macleod, J., Bloor, R., & Hickman, M. (2019), Predictive Factors for Illicit Drug Use among Young People: A Literature Review. Home Office Online Report 05/07. Online at: <http://dera.aoi.ac.uk>.
- LeMoal, M., & Koob, G. F. (2007), Drug Addiction: Pathways to the Disease and Pathophysiological Perspectives. **European Neuropsychopharmacology**, No. 6-7: 377-393.
- Nazrul Islam, S. K., Hossain, K., & Ahsan, M. (2000), Sexual Life Style, Drug Habit and Socio-Demographic Status of Drug Addict in Bangladesh. **Public Health**. No. 5: 1022-1027.
- Noel, X., Brevers, D., & Bechara, A. (2013), A Neurocognitive Approach to Understanding the Neurobiology of Addiction. **Current Opinion in Neurobiology**, No. 4: 632-638.
- Orford, J. (1994), Empowering Family and Friends. **Drug and Alcohol Review**. No. 13: 417-422.